The book cover features a dark blue background with a collage of images. At the top, there is a Masonic symbol consisting of a square and compasses over an eye, surrounded by radiating lines. Below this, a portrait of Tomáš Masaryk with a beard and glasses is visible. The bottom half of the cover shows the interior of a Gothic cathedral with pointed arches and stained glass windows. The title is written in a large, yellow, serif font, and the subtitle is in a smaller, white, sans-serif font. The authors' names are listed in white, sans-serif font at the bottom left.

Zednáři, Masaryk, katolíci

trnitá cesta
od nenávisti k dialogu

ČTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL
VERONIKA ŘEHÁKOVÁ
JAN SUŠER

machart

Ctirad Václav Pospíšil [* 1958]

kněz Arcidiecéze pražské, člen Mezinárodní papežské mariánské akademie, přednáší systematickou teologii na TF JU v Českých Budějovicích, na KTF UK a HTF UK v Praze. Specializuje se na metodu v systematické teologii, trojiční teologii, christologii a soteriologii, teologii stvoření a mariologii. Kromě toho se snaží proměňovat pohled nejen katolíků na Jana Husa a husitství, na postavu T. G. Masaryka a nyní také na problematiku svobodných zednářů. Z jeho publikací připomínáme například: *Masaryk irituující a fascinující*, Praha: Karolinum, 2018; *Průkopníci a jejich odpůrci. Světová katolická teologie 1871–1910 a evoluční vznik-stvoření člověka*, Praha: Karolinum, 2018; *I řekl Bůh. Trinitární teologie stvoření*, Praha: Karolinum, 2019; *Úvod do husovských dilemat: historie a teologie*, Praha: Karolinum, 2020.

Veronika Řeháková [* 1977]

příslušnice řeholní kongregace Sester dítěte Ježíše, vystudovala historii a religionistiku na FF MU v Brně, teologii na CMTF UP v Olomouci a velký doktorát z teologie získala na KTF UK v Praze. Přednáší na Biskupském gymnáziu v Brně a TF JU v Českých Budějovicích. Specializuje se na systematickou teologii, spiritualitu, specificky na oblast duchovního doprovázení. Z jejích publikací připomínáme: *Buditel, historik, apologeta Matěj Procházka (1811–1889)*, Brno: CDK, 2021.

Jan Sušer [* 1984]

religionista, člen Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, vystudoval religionistiku a husitskou teologii na HTF UK, nyní je tamtéž studentem doktorského programu. Je členem redakční rady populárněvědeckého časopisu *Dingir*. Specializuje se na současnou religiozitu a hnutí s kořeny v západních esoterických tradicích.

*Tato publikace vychází s finanční podporou
Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.*

Recenzovali: PhDr. Mgr. Dana Jakšičová, Ph.D., prof. RNDr. PhDr. Jan Štěpán, CSc., prof. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

text © Ctirad Václav Pospíšil, 2023

text © Veronika Řeháková, 2023

text © Jan Sušer, 2023

cover and design © Kameel Machart, 2023

ISBN [tištěná kniha]: 978-80-7656-061-1

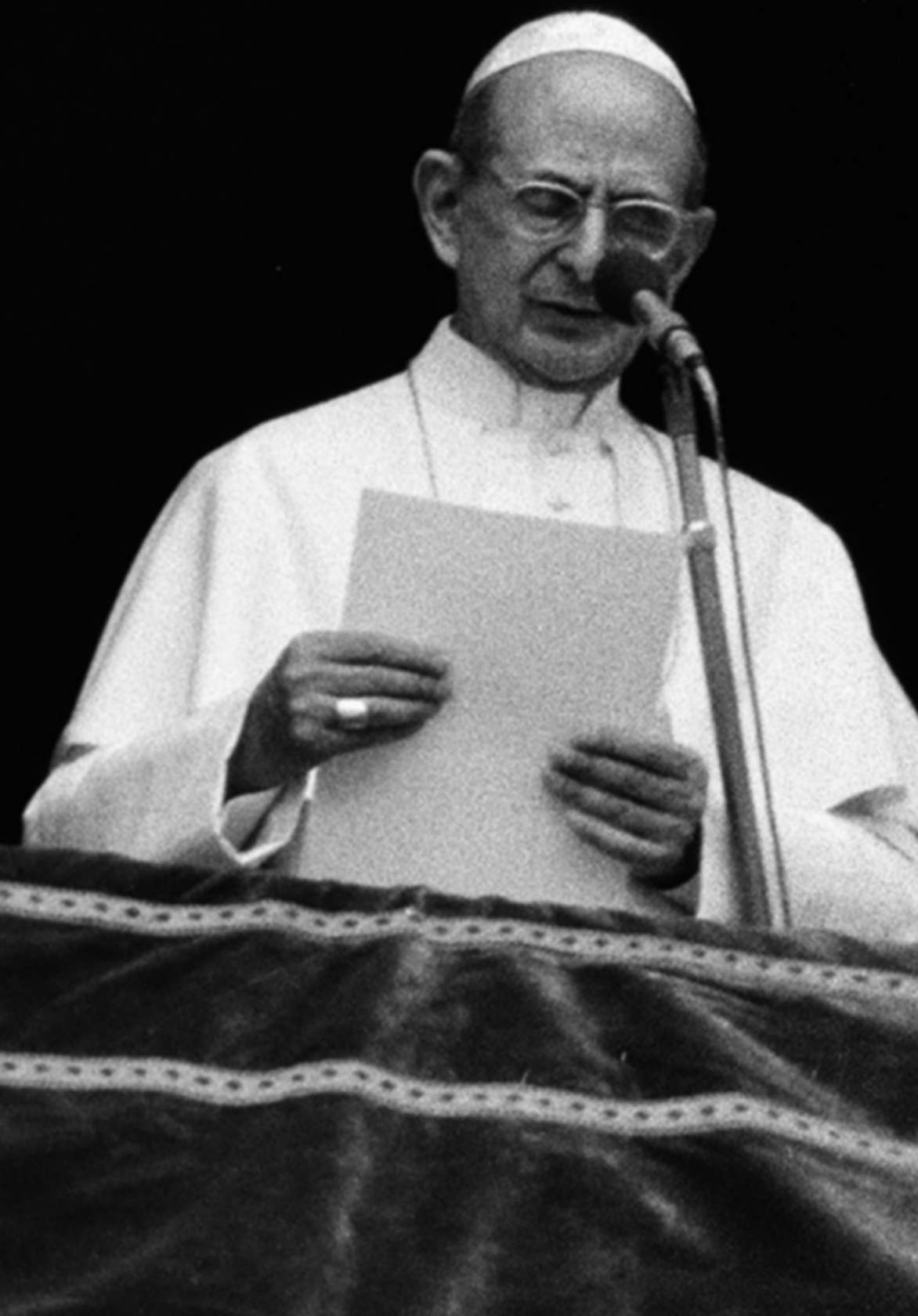
ISBN [e-kniha - PDF]: 978-80-7656-062-8

Zednáři, Masaryk, katolíci

*trnitá cesta
od nenávisti k dialogu*

Ctírad Václav Pospíšil
Veronika Řeháková
Jan Sušer

„...QUI ENIM NON EST ADVERSUS VOS, PRO VOBIS EST“ (*Lk 9,50*).

Věnováno památce papeže Pavla VI.

Úvod: Rozlišovat a přestat pomlouvat

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Jako člověk, který vyrůstal v české katolické církvi, jsem o svobodných zednářích slyšel mnoho odpudivého, strašidelného, ba hororově úděsného. Pod vlivem svého okolí jsem dlouhá desetiletí žil v patologickém strachu z temných rejdu zednářských lóží, které by měly působit téměř veškeré zlo ve světě.¹ Lidí s podobnými představami dodnes chodí světem určitě víc, než je záhodno, a vykládají zaručené zprávy o zednářském satanismu, o jejich nenávisti vůči katolické církvi a křesťanství jako takovému, o tom, že zednář nesmí přijmout svátosti, a proto se s blížící se smrtí shromáždí kolem jeho lůžka jeho bratři z lóže, aby mu i v poslední chvíli zabránili v konání pokání a v návratu k Bohu.

Byla to má předchozí studia, která mne přivedla k hlubšímu zájmu o svobodné zednáře, totiž v první řadě monografie *Masaryk iritující a fascinující*,² protože jsem se musel potýkat s otázkou, zda prezident Osvoboditel byl, či nebyl příslušníkem nějaké lóže. Ještě předtím jsem při zkoumání postoje českých katolických teologů k výzvám přírodních věd³ narazil například na jméno Karla Weignera, jehož přírodovědecké studie mne okouzly svou poctivostí. Nedlouho po vydání monografie, která je zmíněna ve druhé poznámce pod čarou, jsem se dozvěděl, že Karel Weigner byl pokřtěný katolík a zároveň nejen řadový příslušník, nýbrž dokonce velmistr národní veliké lóže. Hluboká úcta k tomuto vědci a kolegovi z Karlovy univerzity mne přivedla až k jeho velmi pěknému hrobu na Vinohradském hřbitově. Nebudu zastírat, že tu a tam mnou proniká pocit, jako by si mne právě profesor Weigner vybral k práci na nyní předkládaném tématu. Zmíněné tušení není něco, o čem bych byl hluboce přesvědčen a, po pravdě řečeno, si s ním ani moc nevím rady. Dovolím si ještě podotknout, že po seznání poměrně značného počtu význačných evangelických myslitelů a teologů, kteří se aktivně podíleli na české podobě „královského

1 Jako příklad publikace, která vytváří takový dojem a budí v mysli věřícího katolíka nebyvalý strach ze svobodných zednářů, uvádíme: R. Malý: *Humanisté nebo satanisté*, Česko: [s. n.], 1999.

2 Srov. C. V. Pospíšil: *Masaryk iritující a fascinující*, Praha: Karolinum, 2018.

3 Srov. C. V. Pospíšil: *Zápalení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, Praha: Karolinum, 2017, s. 223–227.

umění⁴, jsem dospěl k jednoznačnému závěru, že s oním nařčením ze satanismu to vůbec nejde dohromady.

Ačkoli mi dodnes není tak úplně jasné, co je nejhlubší podstatou svobodného zednářství, dospěl jsem k rozpoznání několika základních charakteristik a pravidel spirituality tohoto sdružení. V první řadě je to lidskost, tolerance, nasazení na poli charity a osvěty. Vzdělání mužové různých vyznání, náboženství a politických přesvědčení se v rámci lóže učí korektnímu dialogu s těmi, kdo jsou vyznavači jiného náboženství, příslušníky jiné církve, odlišné politické strany. Nikomu není bráněno vyznávat dále svou konfesní víru, nicméně příslušné názorové spory nesmějí mít místo v jejich bratrském životě, který se zaměřuje na osobní vnitřní růst a proměnu mysli. Práce na čemkoli je primárně opracováváním sebe sama. Jejich vztah k vládám států, kde existují a pracují, se vyznačuje loajalitou, což nemusí znamenat podporu. Rozhodně se nejedná o tajné spolky, nýbrž pouze o sdružení se zakrytím jmen příslušníků, což je dáno z valné části historickou zkušeností s pronásledováním svobodných zednářů. Lóže a celé zednářské sdružení nemůže vždy a v každém ohledu odpovídat za aktivity svých jednotlivých členů. Svobodný zednář musí dodržovat pravidla lóžového života, nicméně jeho nasazení ve světě podnikání, politiky a církvi je výrazně záležitostí vlastního osobního svědomí. Mělo by být rovněž zřejmé, že jako všude jinde i mezi svobodnými zednáři narazíme na osobnosti skvělé, ale také průměrné nebo možná ne úplně vyvedené. Tak to prostě je a nedá se s tím asi nic dělat. Koneckonců v každé křesťanské církvi je to naprosto stejné, a platí to dokonce i o duchovenstvu.

Prostřednictvím studia knih a dostupných pramenů jsem poznal téměř výlučně takzvané regulární⁵ svobodné zednáře, kteří jsou uznáni londýnskou velikou lóží a vyznávají víru v Boha stvořitele – Velikého Architekta Všemohira. O nich také tato kniha svým způsobem pojednává, a to z pohledu křesťanských a katolických teologů. O jiných zednářských uskupeních vím jen o něco málo více nežli to, že existují. Z nich jsem

4 Sami svobodní zednáři takto někdy do jisté míry poeticky nazývají náplň zednářství, ba zednářství samo. Příslušníci lóží někdy píší „Královské umění“, jindy „královské umění“. Pro účely naší publikace volíme jazykově přiměřenější variety s malými písmeny.

5 Historie a přesné vymezení všech zednářských odnoží a organizací je téma na mnoho separátních monografií. Pro účely naší pracovní analýzy je podstatná zejména kategorie zednářské *regularity*. V odborné i dostupné zednářské literatuře se začasťe rozlišuje mezi tzv. *regularitou* a *regulérností* [odtud odlišnost pojmů regulární/regulérní]. Regulérnost zednářských lóží vypovídá o jejich organizaci dle daných zednářských *formálních* zvyklostí (např. počet členů nezbytný pro založení lóže apod.) a jedná se o kategorii obecně zednářskou. O příslušnosti ke konkrétnímu zednářskému směru pak rozhoduje konsenzus *obsahový*, tzv. *regularita*, tedy stvrzená akceptace regulí/pravidel odvozených z tzv. *mezníků* [Landmarks] původního anglického zednářského směru s centrem v Londýně. Sem spadá např. víra v Boha, nesmrtelnou duši či nutnou přítomnost otevřené svaté knihy v lóži v průběhu zednářského obřadu. Je nasnadě, že hlavním objektem našeho zájmu jsou v této monografii zejména svobodní zednáři *regulární*, tj. v jednotě s Londýnem a jeho principy [vyjádřené aktem „rozpoznání“ ze strany Sjedenocené veliké lóže Anglie]. Zednářské skupiny lze členit a rozlišovat ještě dle vícera hledisek a kategorií, ty ale pro naše účely v tuto chvíli nehrají roli. Srov. např. A. Bernheim: *Masonic Regularity*, Washington, D. C.: Westphalia Press, 2016.

se toho nejvíce dozvěděl o zednářích uznávaných Velkým Orientem v Paříži. O takzvaném smíšeném zednářství, jehož členskou základnu tvoří muži i ženy, a o ženském zednářství tato kniha v zásadě nepojednává.

Poté, co jsem na způsob předmluvy ztratil několik slov o své vlastní životní cestě k tématu československých svobodných zednářů uznaných Londýnem, objasním v prvním oddílu tohoto úvodu rozčlenění monografie a také představím své spoluautory. Ve druhém bodu si dovoluji vytknout před pomyslnou závorku cíl mého, či spíše našeho snažení. Konečně v závěrečném oddílu připomenu opravdu jen přehledově nejzákladnější informace z dějin svobodných zednářů.

Stavební kameny této monografie

Ještě předtím, než jsem přímo začal studovat československé prvorepublikové regulární zednáře, v rámci mého zájmu o recepci Darwinových idejí a údajů dobové paleoantropologie v české společnosti předminulého a minulého století mne zaujalo to, jak se na evoluci v oblasti fauny a flóry, především pak na evoluční vznik člověka díval T. G. Masaryk. Poněkud později jsem svůj pohled zaměřil také k tomu, jak se ke stejné problematice stavěli českoslovenští svobodní zednáři českého i německého jazyka. Takto vzniklé odborné studie nyní v přepracované a upravené formě předkládám v první části této monografie, která nese název *Masaryk, Darwin, svobodní zednáři*.

Druhá sekce knihy nese jasný titul *T. G. Masaryk a svobodní zednáři*. Shrnuji zde několik studií. V první řadě tu, která mapuje Masarykův postoj k předmětné organizaci, a to na základě jeho vlastních výroků. Zkoumání by ale nebylo úplné, kdybychom se nepodívali na vývoj vztahu československých zednářů českého a německého jazyka k prezidentu Masarykovi. Jedná se totiž o vztahy dva, které mohou vykazovat odlišné charakteristiky. Není mi známo, že by někdo jiný v dřívějších letech obě strany zmíněné vzájemné relace tak podrobně zpracoval.

Jelikož některé původní studie vznikly za spolupráce mé bývalé studentky a nyní nadějně kolegyně doktorky Veroniky Řehákové a v současnosti mého doktoranda na HTF UK Jana Sušera, jsou jejich jména uvedena pod příslušnými kapitolami této knihy. Na závěr každé partie tudíž uvádíme buď jméno jednoho původce, anebo v abecedním pořadí jména všech spoluautorů. Připomenutí kolegové se rovněž podíleli na finálním doladění textu předkládané monografie. Přílohy v závěru monografie měl na starosti kolega Jan Sušer, pochopitelně v součinnosti s oběma dalšími původci tohoto díla. Z naznačených důvodů jsme se domluvili, že kromě tohoto mého úvodu budeme v textu užívat vždy první

osobu množného čísla. Zmíněné kolegyni i kolegovi jsem velmi vděčný za pomoc a také za ochotu přebírat i tímto způsobem ode mne pomyslnou štafetu teologické práce. Přiznávám, že se díky nim konečně splnil jeden můj dávný sen, totiž nepracovat sám, nýbrž spolu s někým jiným, protože čtyři, nebo dokonce šest očí jsou rozhodně mnohem víc než pouhé dvě. Poděkování patří rovněž doktoru Pavlu Černuškovi, který se zájmem a svou příslovečnou pečlivostí notně přispěl k výslednému tvaru této monografie z jazykového hlediska.

Ve třetím oddílu jsou předloženy další dvě studie, které umožní zajímavý vhled do duchovního a kulturního světa prvorepublikových svobodných zednářů, v jejichž časopisech *Svobodný zednář* a *Die drei Ringe* nacházíme časté zmínky jednak o Janu Amosovi Komenském, jednak o Wolfgangu Amadeovi Mozartovi. U prvně zmíněného jde o ideu možné inspirační role Učitele národů při vzniku moderního svobodného zednářství. Druhé téma je velmi potřebné, neboť dodnes leckdo šíří pomluy, podle nichž měli Mozarta zavraždit svobodní zednáři kvůli jeho opeře *Kouzelná flétna*.

Knihy se uzavírá třemi kapitolami věnovanými nesporně vzájemným vztahům mezi katolickou církví a svobodnými zednáři. První z nich se zabývá výskytem slova „Satan“ a „satanismus“ na stránkách *Svobodného zednáře* a *Die drei Ringe*. Další dvě pak obsahují nejenom prezentaci výroků učitelského úřadu katolické církve o svobodných zednářích v letech 1738–1878 a 1878–1983, ale rovněž přinášejí jejich kritické vyhodnocení a následně také svědectví o dialogu v obdobích 1925–1928 a 1948–1980. Zpočátku jsem chtěl danému tématu věnovat úvodní část knihy, nicméně po konzultaci se spolupracovníky jsme se shodli, že bude vhodnější toto stěžejní pojednání věnovat do monografie jako její vyústění. Čtenář totiž na základě řady předchozích dokumentačních a analytických kapitol nabude určitého poznání zejména československých prvorepublikových zednářů, z jejichž odkazu vyrůstá ono obnovené české zednářství po roce 1990, a tak bude schopen mnohem lépe porozumět některým našim komentářům a navrhovaným hodnocením v posledním oddílu této knihy. Závěry obou kapitol míří určitým způsobem do současnosti, a proto je lze považovat také za cílový bod našeho snažení.

Vytvářet monografii na podkladě příbuzných, nicméně monotematických studií má nesporně svá úskalí, z nichž jedním je to, že postup jednotlivých částí a kapitol nemůže být lineární. Svazek našich kapitol je tudíž třeba vnímat spíše jako řadu okvětních lístků jediné růže než přímočarou cestu. Autoři se také nemohou vyhnout určitým opakováním faktů, citací a soudů, protože jednotlivá témata to prostě vyžadují. Má to ovšem rovněž jednu výhodu, protože čtenář nemusí knihu číst od počátku do konce a může si vybrat ta témata, která ho zajímají více než jiná. Zároveň se sluší popravdě konstatovat, že nyní

předkládaný soubor vzhledů do života československých svobodných zednářů a kritické vyhodnocení dokumentů katolické církve o svobodných zednářích má nesrovnatelně komplexnější, ba plastičtější vypovídací hodnotu než předchozí jednotlivé přípravné vědecké články, navíc roztroušené po různých ne vždy snadno dostupných periodikách.

Při vytváření předkládané knihy na bázi předchozích studií,⁶ které se tím pádem ve své prvotní editované formě staly takřikajíc pilotními či předběžnými, jsem si uvědomil, že většina kapitol vlastně dokumentuje výskyt určitého tématu ve dvou prvorepublikových zednářských periodikách. To má své výhody i nevýhody. Určitě nepodáváme čtenáři hotové teze, ale provádíme ho po jednotlivých ročnících s tím, že občas jako zlatokopové narazíme na něco opravdu nového a velmi překvapivého. Zároveň čtenáře musíme poprosit o trpělivost, neboť ne všechno, co předkládáme, má povahu drahého kovu. Studovat mentalitu a do jisté míry kolektivní vědomí svobodných zednářů na základě periodik sice může být únavné, nicméně nestojíme před výpovědí jednotlivce, nýbrž před výrazem smýšlení značného počtu členů dané organizace, a to v rozmezí čtrnácti let. Uvedený metodologický postup nám toho o československých svobodných zednářích jako souboru osob a organizaci řekne možná mnohem více než pohled jedněch očí kupříkladu prostřednictvím knihy o zednářích, kde bude více konstatování a jen málo faktického dokazování. Mimochodem, jednou ze zpravodajských technik je velmi pozorné čtení denního tisku dotyčného státu, protože v jednotlivých člancích se nemůže kolaterálně neprojevit leccos z toho, co by mělo být utajováno. Po tomto vysvětlení snad čtenář nebude žehrat nad ne zcela běžným postupem, který jsem se svými spolupracovníky zvolil. K tomu je ještě třeba dodat, že o zednářích existuje celá řada hluboce zakořeněných nesprávných představ, pročež dokumentační ráz následujících kapitol má bezesporu větší očistnou argumentační sílu než pouhá souhrnná tvrzení.

Záměr předkládaného díla

Jaký je smysl tohoto mého a našeho počínání? Stejně jako v řadě předchozích monografií jde o uzdravování historické paměti a o proměnu smýšlení nejen českých katolíků a křesťanů, ale také všech těch, kteří se stále ještě bojí pomyslného čerta zednářství, jehož si nechali někým namalovat do své vlastní mysli. Navazují tak na práci o Janu Husovi a o husitství,⁷ na monografii o T. G. Masarykovi, jejímž smyslem bylo proniknout hlouběji do oblasti Masarykovy

6 Příslušné pilotní příspěvky lze dohledat v periodikách: *Studia theologica*; *Theologická revue*; *Caritas et Veritas*.

7 Srov. C. V. Pospíšil: *Úvod do husovských dilemat*, Praha: Karolinum, 2020.

spirituality a religiozity a přivést ochotné mysli k novému uchopení této velmi významné postavy našich dějin,⁸ i na práce, které výrazně pozměnily smýšlení mnoha lidí o tom, jak se česká a světová teologie v letech 1850–1950 vyrovnávaly s výzvami přírodních věd.⁹ Společným jmenovatelem všech připomenutých monografií je apel na proměnu smýšlení, což platí pro všechny potenciální zájemce, zejména však pro křesťany a katolíky. Není divu, že knihy tohoto druhu zároveň leckoho iritují, někdy ale také fascinují.

Ačkoli se tak v této i v předešlých knihách dostávám na pole historie, opětně důrazně podtrhuji, že **se jedná o práce po výtce teologické, jejichž záměrem je uzdravování historické paměti, což je nutným předpokladem názorově a vztahově zdravější přítomnosti i budoucnosti české katolické církve, ostatních křesťanských církví a společenství u nás i v celé naší demokratické občanské společnosti.** Teolog tu totiž není pouze pro věřící, ale jako vědec a člověk také pro všechny ostatní. Ostatně Troj jediný není výlučně pro katolíky, případně křesťany jiných konfesí, nýbrž pro všechny lidi, kteří jsou jeho syny a dcerami. S určitou mírou nadsázky si dovoluji napsat, že Bůh není ani muslim, ani judaista, ani křesťan, ani katolík, ani evangelík, ani husita, ani zednář, protože On je opravdu pro všechny, tedy nevyhnutelně také pro svobodné zednáře, neboť i oni jsou jeho syny.¹⁰ **Lze tudíž konstatovat, že veškeré toto snažení svým posledním zaměřením patří vlastně do oblasti eklesiologie, a to s důrazem na důstojnou existenci a sebevědomí místní církve a celého Božího lidu v Čechách a na Moravě,** potažmo na takzvanou inkulturaci naší místní církve do dějin i současnosti českého národa.¹¹ Uvážíme-li navíc, že synodalita, k níž nás tak důrazně vybízí papež František,¹² se nemůže týkat výlučně vztahů mezi samotnými katolíky, ale nevyhnutelně také jejich poměru k okolní společnosti a třeba rovněž ke svobodným zednářům, lze opět toto snažení vnímat jako přípravu a příspěvek k nové, synodální podobě naší církve.

Důrazně podotýkám, že dílo nesmí být chápáno jako reklama na svobodné zednáře a pobídka k takzvané dvojí příslušnosti. Pro kato-

8 Srov. C. V. Pospíšil: *Masaryk iritující a fascinující*. Ač tento titul byl uveden výše, logika velí připomenout ho znovu stejně jako první monografii v následující poznámce.

9 Srov. C. V. Pospíšil: *Zápalení o pravdu, naději a lidskou důstojnost...*; C. V. Pospíšil: *Průkopníci a jejich odpůrci*, Praha: Karolinum, 2018.

10 Před několika desetiletími se na základě myšlenkového odkazu *Dietricha Bonhoeffera* [1906–1945] používal výraz „proexistence“. Ta charakterizovala Mistra z Nazareta, zjevujícího tak mentalitu všech osob nejsvětější Trojice. Proexistence byla vnímána jako určitý existenciální protipól ontologicky chápané preexistence.

11 Srov. např. Mezinárodní teologická komise: *Víra a inkulturace*, in: C. V. Pospíšil, E. Krumpalč [ed.]: *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc: Vydavatelství UP, 2017, s. 349–370.

12 Srov. C. V. Pospíšil, V. Řeháková: *Synodálně být, či asynodálně nebýt, to je, oč tu běží: K dokumentu MTK o synodalitě*, in: *Mezinárodní teologická komise: Synodalita v životě a poslání církve*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021.

lické křesťany stále platí kánon 1374 *Kodexu kanonického práva* z roku 1983, který plně respektujeme a dodržujeme. Platí také instrukce Kongregace pro nauku víry z let 1983 a 1985, v nichž se dvojí členství na rovině principu vylučuje. To, co trápí mne i mé spoluautory, se týká kolektivního svědomí katolické církve.¹³ Jestliže některé frakce svobodných zednářů, zejména těch francouzských a italských, v minulosti katolické církvi a duchovním ubližovaly, není to náš problém, protože to si musí vyřešit svobodní zednáři sami před tváří Nejvyššího ve svatyni svého svědomí. Po pravdě řečeno ze strany řady vyznavačů královského umění takový proces skutečně probíhá. Jestliže ale křesťané, zejména pak mnozí katolíci šířili o svobodných zednářích polopравdy, ba dokonce čiré pomluvy, je to vážné provinění proti osmému přikázání, je to poskvrna na našem štítu, kterou je třeba kajicně odčinit. Ve věci proměny smýšlení a nápravy bychom se jako křesťané jistě neměli nechat druhou stranou zahanbovat. Jedině narovnání obapolně vzájemných vztahů, obdobně jako mnohačetné oboustranné omluvy na ekumenické rovině, mohou vést k pokojnému soužití v různorodosti, ba dokonce i k určité plodné spolupráci na poli charity a možná i osvěty.

Nikoli v poslední řadě mně a spoluautorům jde o osvobození řady našich spoluvěřících z mnohdy neopodstatněného panického strachu ze zednářů, který je v případě oněch českých vázaných na londýnskou velikou lóži ne zcela opodstatněný. Dovolím si s nemalou mírou zadostiučinění podotknout, že v letech, kdy se postupně rodily jednotlivé studie a svým způsobem i tento jejich monografický soubor, se u nejedné věřící osoby takové vymanění z hrůzy a paranoického přisuzování kdečeho negativního pěstovatelům královského umění skutečně zdařilo. Problém ovšem tkví v tom, že toto rozetnutí pomyslných okovů je možné jedině na základě důvěry vůči pravdivosti autorů a svědecké hodnotě pramenů, což vše musí být navíc podloženo nesnadnou ochotou opustit pohodlí předchozích ideologických představ. Není ale právě proměna smýšlení základní výzvou, s níž se již dva tisíce let na nás všechny s velikou naléhavostí obrací náš Pán Ježíš Kristus? Kdo není ochoten svou mysl otevírat světlu pravdy a podstupovat nesnadnou práci s jejím novým uspořádáním, ten je žádán, aby nyní předkládanou knihu vůbec nebral do rukou.

13 Pokud by někdo pochyboval, zda církev má určité kolektivní svědomí, pak nechť se rozpomene, jak na něho jako na věřícího působí zprávy o zločinech jiných katolíků o zakrývání této nechutné činnosti ze strany některých odpovědných činitelů. Nestydíme se dnes například za takzvané čarodějnické procesy, za upálení naprosto nevinné Johanky z Arku atd.? Právě prožitky tohoto společně zakoušeného studu, které se projevovaly za pontifikátu Jana Pavla II. oficiálními omluvami, jsou oním kolektivním svědomím církve. Ano, pyšníme se svatými, mučedníky, hrdiny, geniálními mysliteli. Patří k nám ale také podvodníci, zloději, násilníci... Srov. Mezinárodní teologická komise: Paměť a smíření: církev a viny minulosti, in: C. V. Pospíšil, E. Krumpolc [ed.]: *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017...*, s. 577–616.

Základní informace o zednářství a jeho dějinách ve světě i v naší zemi¹⁴

Zásadní chybou, která jasně svědčí o nekompetentnosti dotyčného, je obecné vypovídání o zednářích, jako by existovalo nějaké jednotné, dobře organizované, celosvětové zednářstvo. Jenomže pravý opak je pravdou. Badatel, který se do předmětné problematiky hlouběji ponoří, velmi záhy zjistí, že není zednář jako zednář a že v zásadě ani velcí odborníci na danou problematiku nevidí do všech druhů společností, které se samy označují jako zednářské.

Na následujících stránkách budeme často hovořit o „regulárních zednářích“, což jsou ti, kteří náleží k některé lóži spjaté s příslušnou národní velikou lóží, která má uznání nejstarší veliké lóže v Londýně. V zednářstvu shledáváme něco jako velké „schizma“, protože existují také lóže navázané na Veliký Orient Francie, který od roku 1877 není Londýnem uznáván. Hlavním důvodem by mělo být to, že francouzští zednáři vypustili z pravidel povinné vyznání Velikého Architekta – Boha stvořitele, a tak se otevřeli i ateistům.¹⁵ Už z tohoto hlediska by mělo být patrné, že regulární zednáři¹⁶ patrně budou křesťanům blíže než ti francouzští. Sluší se podotknout, že se někdy užívá výraz „regulární vůči Londýnu“, „regulární vůči Paříži“. Sami pěstitelé královského umění v tom však nejsou úplně zajedno. Pokud tedy budeme hovořit o regulárních

14 Zájemce o informace týkající se zednářství a jeho dějin odkazujeme na následující publikace, přičemž jsme si vědomi, že nikoli každá následující kniha má opravdu vědeckou úroveň. Srov. např. E. Lennhoff, O. Posner: *Internationales Freimaurer-Lexikon*, Wien – München: Amalthea, 1932=2020; F. Šis, E. Lešehrad: *Vznik svobodného zednářství obřadu skotského starého a přijatého v Československu*, I–II, Praha: Legiografie, 1936; J. Šetřilová: *Alais Rašín*, Praha: Argo, 1997; J. Boucher: *Zednářská symbolika*, Praha: Trigon, 1998; T. Srb: *Řád svobodných zednářů*, I–III, Praha: Eminent, 2001–2002–2003; J. Čechurová: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha: Libri, 2002; L. Antonín: *Moudrost – síla – krása*, Praha: Národní knihovna ČR, 2003; M. Borovička: *Dějiny zednářských lóží*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2003 [tato publikace má výrazně popularizační charakter, ne všechny údaje v ní obsažené jsou plně důvěryhodné]; J. Podškubka: *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*, Praha: Národní knihovna, 2005; J. Kroupa: *Alchymie štěstí*, Brno: Era, 2006; T. Dedopulos: *Svobodní zednáři*, Praha: Metafora, 2006; L. Gardner: *V Šalomounově stínu*, Praha: Eminent, 2007; Kolektiv autorů: *Devadesát let lóže Národ*, Praha: interní tisk, 2009; K. Sýs: *Praha zednářská*, Praha: BVD, 2009–2011–2016 [publikaci uvádíme proto, že je poměrně rozšířená, z vědeckého hlediska však nejde o zdroj právě nejdůvěryhodnější]; L. Antonín: *Zlatý věk svobodného zednářství v Čechách*, Praha: Půdorys – Argo, 2010; D. V. Barret: *Atlas – tajné spalky*, Praha: Metafora, 2010; M. Javor: *Slobodomurárske Košice*, Košice: SOFA, 2010; R. L. D. Cooper: *Tajemství zednářského kódu*, Plzeň: Plejáda, 2010; *Staré povinnosti svobodných zednářů*, Bratislava: CAD Press, 2013 – [reprint prvorepublikové publikace v českém jazyce z r. 1931, autor není uveden]; G. E. Lessing: *Tři filosofická pojednání*, Praha: Trigon, 2014; *Ars Quatuor Coronatorum 4*, sborník k 90. výročí vzniku NVLČS, Praha: interní tisk, 2014; W. K. MacNulty: *Svobodné zednářství*, Praha: Universum, 2020; J. Sadílek, J. Lněničková: *České zednářské sklo – Bohemian Masonic Glass*, Praha: GraPhiURs, 2020. Případně další tituly se dají zjistit na: <https://www.lnarod.cz/>. J. Sadílek, V. Liška: *Zednáři ve Slavíně a na Vyšehradském hřbitově*, Praha: Svatobor, 2022.

15 Srov. M. Borovička: *Dějiny zednářských lóží...*, s. 187. Dějiny jasně dokládají, že Velká Británie a Francie prostě nemohou jít tak docela dohromady. Mimochodem, při otevření tunelu pod kanálem leckdo zejména na britské straně ve jménu „splendid isolation“ proklašoval: „Co Bůh rozdělil, to at člověk nepropojuje!“ Ideové rozporu bývají často jen zástěrkou nesnášenlivosti etnické a kulturní.

16 „V průběhu 20. století se tak postupně vytvořily dva velké tábory, dva zednářské světy: svět tzv. regulární, reprezentovaný především Spojenou velkou lóží anglickou, a svět tzv. liberální s typickým představitelem Velkým orientem francouzským.“ *Ibid.*, s. 200n. Citaci uvádíme v původním znění. Čtenář asi hned pochopí, že autor připomenutého textu měl použít spíše výraz „regulární“ než „regulérní“.

zednářích bez specifikace, jedná se o ty spjaté s Londýnem. Někdy ale použijeme také výrazy „regulární vůči Londýnu“, „regulární vůči Paříži“.

Mnohem hlubší dělicí příkopy ale existují mezi regulárními zednáři na jedné straně a na straně druhé ženskými zednářkami, potažmo takzvaným smíšeným zednářstvím, kde jsou přítomni muži i ženy,¹⁷ o čemž již padla zmínka výše.

Narážíme ovšem ještě na nejrůznější uskupení, která se sama ne zcela oprávněně definují jako zednářská, v nichž shledáváme okultismus a někdy nemůžeme zcela vyloučit ani náznaky satanismu.¹⁸ Vztahovat právě uvedené hodnocení na všechny ostatní zednáře, zejména pak na ty regulární, je nespravedlivé, jak prokážeme zejména ve čtvrté části této monografie. Sami regulární zednáři zpravidla s podobnými konkurenčními uskupeními nechtějí mít zhola nic společného.

Další svým způsobem „uklidňující“ skutečností je členství řady pokřtěných, zejména evangelíků, a v minulosti i význačných teologů,¹⁹ mezi regulárními zednáři. Evangelické církvi, CČs(H) a pravoslavné církvi členství pokřtěných i duchovních v regulárních lóžích zpravidla nečiní větší problémy, i když výjimky z tohoto pravidla se nedají zcela vyloučit. Pokud by se tam vyskytoval satanismus, zmíněné církve by asi reagovaly docela jinak. Dále je třeba podotknout, že ne jeden český, zejména pak moravský katolík vnímá velmi pozitivně postavu Jana Amose Komenského, z jehož myšlenkového odkazu však velmi pravděpodobně čerpala první zednářská pravidla z druhého desetiletí osmnáctého století, o čemž bude ještě řeč níže. Spojovat biskupa Jednoty bratrské s nějakým podnikem, kde by měl panovat satanismus, se jeví jako naprostý protimluv a nesmysl.

To, že svobodné zednářství slaví 24. června výročí vzniku první veliké lóže v Londýně r. 1717 jako datum zrodu své moderní tvářnosti,²⁰ není žádné tajemství. Ví se také, že svobodní zednáři považují za své patrony právě sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelistu. Zednáři v Anglii a ostatních zemích

17 Od 80. let 19. století existují ve Francii ženské lóže, od roku 1903 v USA. Hlavní proud zednářství je považuje za neregulární. Srov. např. D. V. Barret: *Atlas – tajné spolky...*, s. 89.

18 Jako příklad lze uvést britské šlechtické uskupení z první poloviny 18. století, které neslo výmluvný název: Klub pekelného ohně. To nakonec muselo být pro svou nemravnost státem zakázáno. Srov. *Ibid.*, s. 144n.

19 Přípomněme kupříkladu osobnost evangelického duchovního, bibliisty, překladatele a vysokoškolského učitele Františka Žilky [1871–1944]. Pro někoho by mohlo být pikantní například zjištění, že Ferdinand Kindermann [1740–1801], který byl od roku 1781 proboštem kapituly na Vyšehradě a od roku 1790 biskupem v Litoměřicích, frekventoval setkávání pražské lóže Pravda a jednota u tří korunovaných sloupů. Srov. J. Sadílek, V. Liška: *Zednáři ve Slavíně a na Vyšehradském hřbitově...*

20 Pro ustavení veliké lóže jsou ale tradičně zapotřebí nejméně tři regulární zednářské lóže, které se v ní spojí coby v zastrešující struktuře. To vede některé badatele k hypotéze, že fungující zednářské lóže v moderním smyslu již v roce 1717 musely existovat delší dobu. O aktu založení v roce 1717 informuje James Anderson retrospektivně roku 1738, ale první přesvědčivé historické důkazy o existenci zednářských lóží pocházejí až z roku 1721. O skutečném datu vzniku svobodného zednářství se tedy mezi historiky stále vede diskuse. Srov. J. W. P. Campbell [ed.]: *Reflections on 300 Years of Freemasonry*, London: Lewis Masonic, 2017.

Velké Británie mají své hlubší kořeny ve sdruženích stavitelů, tedy v takzvaných gildách. Prapůvodní svobodný zednář byl kameníkem, který opracovával takzvané „svobodné kameny“, jež vystupovaly ze zdi a představovaly vlastně umělecké sochařské dílo. V sedmnáctém století do těchto profesních sdružení vstupovali také „ne-zedníci“, až nakonec posledně zmínění zcela převládli. Je svým způsobem roztomilé, že názvy prvních lóží často kopírovaly jména hostinců, kde se příslušná pánská společnost scházela.

Zednářství u nás začíná v souvislosti s francouzskými důstojníky, kteří se dostali na naše území při bojích na počátku vlády Marie Terezie. První zednářem u nás určitě nebyl hrabě František Antonín Špork. Lóže v oněch dobách neměly český charakter, hovořilo se v nich německy, a vykazovaly výrazně aristokratický ráz, ke kterémužto jádru se přidružovali nejlepší umělci a vědci. Výrazný zásah do dějin zednářství v Čechách, na Moravě a v Rakousku představoval nástup panovníka Františka II., který veden obavami z hrůz Velké francouzské revoluce začal ihned po nástupu na trůn tajné spolky potlačovat.²¹ Jasným mezníkem byl rok 1801, kdy habsburský monarcha vydal zákon, podle něhož členství v lóži nebylo slučitelné s prací ve službách státu.²² Pomineme-li krátký pokus o obnovu zednářství v souvislosti s přechodným uvolněním v letech 1848–1849,²³ pak zmíněná organizace v našich zemích vlastně nemohla fungovat.²⁴ To však neznamená, že by na území Čech a Moravy svobodní zednáři vůbec nebyli a že by se v rámci možností provizorně nesdružovali. Po roce 1867 členové takových charitativních a osvětových „kroužků“ často dojížděli do dnešní Bratislavy, kde bylo zednářství legální, případně do nějakého bližšího města v Německu. Stále platilo, že jazykem zmíněných „kroužků“ byla němčina.²⁵

Když něčí srdce tíhlo k tomuto sdružení, mohl se k němu dotýčný připojit při výjezdu do Pruska nebo některé jiné německé země. V protestantském světě zednáři v zásadě pronásledováni nebyli. Po roce 1867 bylo zednářství legalizováno v uherské části habsburského soustátí, a proto zájemci z Čech

21 „V roce 1793 začal císař František II. potlačovat existenci všech tajných a neveřejných společností v říši, v důsledku čehož se roku 1794 zednářské lóže u nás dobrovolně uspaly. Až do roku 1793 tedy u nás nebyly lóže úředně zakázány nebo rozpuštěny, pouze nedostaly po roce 1794 povolení, aby mohly pokračovat ve své obvyklé činnosti.“ T. Srb: *Řád svobodných zednářů*, I, Praha: Eminent, 2001, s. 184n. Stejný autor hovoří také o Bernardu Bolzanovi, který měl sice se zednáři dobré vztahy, nicméně členem jejich organizace nikdy nebyl. Srov. *ibid.*, s. 185. Dlužno podotknout, že v letech 1794–1795 se odehrávaly procesy se zednáři, o nichž se hovořilo jako o jakobínech.

22 „V roce 1801 vyšlo navíc císařské nařízení, kterým se zakazovalo členství v tajných společnostech pro muže pracující ve státních službách... Toto datum můžeme považovat za zásadní mezník, který přerušil zednářskou tradici a kontinuitu v Rakousku i v Čechách na dlouhých desetiletí.“ J. Čechurová: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století...*, s. 49.

23 V roce 1849 se zednáři měli scházet v hotelu U Modré hvězdy. Srov. *ibid.*, s. 186. V mnoha tradicích je modrá právě emblémovou barvou svobodného zednářství.

24 Ne právě přívětivým způsobem o snahách obnovit lóžový život psal svým ostrým brkem Karel Havlíček Borovský, který určitě zednářem nebyl. Srov. M. Borovička: *Dějiny zednářských lóží...*, s. 193.

25 Patrně nejpřehlednější popis situace zednářů u nás v období let 1848–1918 se nachází v: J. Sadilek, V. Liška: *Zednáři ve Slavíně a na Vyšehradském hřbitově...*, s. 7–22.

a Moravy mohli dojíždět do Horních Uher, tedy na Slovensko. Mezi zednáře navázané na německou jazykovou oblast patřil kupříkladu velikán české vědy a poctivý katolík Jan Evangelista Purkyně, který byl po svém návratu z pruské univerzity ve Vratislavi kolem roku 1852 několik let vyšetřován rakouskou policií a pod nátlakem se musel svého členství veřejně odřeknout. V průběhu předminulého století se u nás i v Evropě zednářství postupně proměňovalo, neboť v něm nabývali početně vrchu právníci, lékaři, přírodovědci, umělci a podnikatelé, takže aristokracie ustupovala do pozadí. Proměna společnosti se prostě nemohla nepromítat nejen do složení, ale také do smýšlení zednářských lóží.

Je rovněž známo, že Vojta Náprstek se na svém putování Spojenými státy stal svobodným zednářem. V tisku se od poloviny devatenáctého století tu a tam objevovaly časopisecké články, jejichž autoři podávali základní informace o zednářství, které hodnotili pozitivně, a tak se snažili prolamovat společenské kliše strachu.²⁶ Některé význačné osobnosti se před rokem 1918 staly zednáři v zahraničí. Patrně se sluší uvést jako příklad vynikajícího malíře a horlivého vlastence Alfonse Muchu, jemuž české svobodné zednářství vděčí za dodnes udržovanou vysokou estetickou úroveň používaných předmětů, řádů apod.

Vznik opravdu českého zednářství je spjat se zrodem svobodného Československa, kdy se ustavila jednak lóže Jan Amos Komenský, původně vázaná na Veliký Orient v Paříži, jednak souběžně s ní lóže Národ, od počátku přes italské zednářstvo regulární vůči Londýnu, do níž vstupovaly osobnosti domácího odboje proti Rakousku-Uhersku jako například statečný syn našeho národa Alois Rašín, od jehož smrti počátkem roku 1923 letos uplynulo sto let. V ČSR se profilovalo také německy mluvící zednářstvo, které však mělo vlastní velikou lóži. Na české straně po několika letech došlo k propojení Národa a Jana Amose Komenského a české regulární zednářství se jako celek orientovalo na Londýn. Toto sjednocení vyústilo do vzniku zastřešující Národní veliké lóže československé, jejíž první slavnostní setkání se odehrálo v sobotu dne 27. října 1923. Naše kniha tudíž shodou okolností vychází v roce stého výročí zmíněné události, aniž by to bylo předběžně naším záměrem. Ve třicátých

26 Srov. *ibid.*, s. 193n. M. Borovička na těchto stranách sumarizuje pozitivní publikační počiny týkající se zednářů: *Časopis Českého museum* 1851, článek Karla Štorcha „Komenského snahy pansofické“ – hovoří o vzniku svobodného zednářství a jeho odvolávání se na Komenského; pozitivně se o zednářích vyjadřuje Leopold Hausmann v článku z roku 1852 v kalendáři *Kaleda*: „Děje volného zednictví“; v časopise *Čech* z roku 1861 se nachází článek „Habsburkové v Čechách“ o teologovi a historikovi Kašparu Roykovi, který působil na pražské teologické fakultě a věnoval mnoho úsilí studiu Kostnického koncilu i kauzy Jana Husa, přičemž se chválí jeho zednářství a tvrdí se, že zednáři za Josefa II. měli velké zásluhy o naše obrození; roku 1863 Jan Neruda a Josef Václav Frič navštívili v Paříži Velký Orient a o tři roky později, tedy v roce 1866 v časopise *Květy Neruda* vydal fejeton „Návštěvou u svobodných zedníků“, kde doslova tvrdí: „Každý opravdový vzdělanec je nyní svobodným zedníkem a staví na domu všeobecné humanity.“

letech se oboustranně definitivně otevřely dveře pro spolupráci mezi českými a německy mluvícími zednáři u nás. Po nástupu hitlerismu v Německu čeští zednáři projevovali solidaritu s těmi německými bratřími, kteří museli ze své vlastní země uprchnout. Regulární zednáři však rozhodně nehýbali první republikou, v jejich řadách bylo jen velmi málo poslanců. Vzhledem k tomu, že o konfesích a politických stranách se v lóžích nehovoří, nikoho neudiví, že čeští regulární zednáři byli v politice v zásadě akce neschopní. Jejich dnešní téměř nulový vliv ve vrcholné politice vyplývá i z toho, jak byli postiženi nástupem totalitních režimů.

V průběhu trvání první republiky sledujeme také vývoj postoje Vatikánu k českým zednářům. Zpočátku byl velmi nepřívětivý, nicméně ve 30. letech vidíme posun k pragmatické toleranci,²⁷ což bylo patrné například při volbě regulárního svobodného zednáře Edvarda Beneše za československého prezidenta s masivní podporou katolických politických stran, a to na doporučení vatikánského ústředí. V souvislosti s nastupujícími totalitami si vatikánští diplomati patrně uvědomili, že regulární svobodní zednáři nejsou to nejhorší, co církev ohrožuje. Je také třeba podtrhnout, že čeští regulární zednáři sice inklinovali k jakémusi pasivnímu antiklerikalismu, nikdy však nebyli programově antikřesťanskí nebo antikatoličtí.²⁸

S nástupem druhé československé republiky začaly českým zednářům svízelné časy. Muselo dojít k uspání lóží. Mnozí zednáři posléze v době protektorátu končili v koncentracích, nejedem položil svůj život kvůli odbojové činnosti.²⁹ Čeští uprchlíci v Londýně založili exilovou velkou lóži opět uznanou

27 „Silná generalizace vytvořila v očích Svatého stolce falešný dualismus katolická církev – svobodní zednáři, který takto ostře nikdy neexistoval, a učinila z některých zednářských myšlenek všeobecnou nenávisť náboženského citění v Československé republice. Ze zpřístupněných materiálů ve Vatikánu se však zdá, že toto podezření, tato jednoduchá paušalizace, bylo ve třicátých letech dvacátého století opuštěno.“ M. Šmid: Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČR, *Historica olomucensia* 40 (2011), s. 138.

28 „Ve všech lóžích bychom našli jedince, kteří byli sice organizováni v katolické církvi, ale jejich vztah k náboženství byl velmi vlažný, jako u většiny českých intelektuálů této doby. Něco jiného platí pro příslušníky protestantských církví, u nichž se zednářství a aktivní víra nijak nevylycovaly. České zednářství rozhodně nebylo militantně antikolické, byla v něm řada matrikových katolíků, a pokud šlo o nějakou diskusi na adresu katolické církve, pak vždy jen jako obrana. Volnomyšlenkáře však můžeme považovat za dosti radikální zastávce osvobození se od víry.“ J. Čechurová: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století...*, s. 166. V daném kontextu znalyně předmětné problematiky upozorňuje na právě nikoli jednoznačně blízké vztahy mezi regulárními zednáři a příslušníky Volné myšlenky. Významný předseda a publicista Volné myšlenky a člen tehdy ještě neregulární pražské zednářské lóže Most Rudolf Kopecký [* 27. 12. 1893 Praha – † 25. 11. 1981 Londýn] vzpomíná na své působení ve Volné myšlence takto: „Měl jsem první tuhý zápas v ústředním výboru, než se mi podařilo probjovat odstavec [v programové knize *Ideový základ Volné myšlenky*, pozn. autoři této monografie], v němž jsem zdůrazňoval, že žádná myšlenka nemá být potlačována a že kdyby katolická církev měla být vystavena útlaku, bylo by povinností Volné myšlenky hájit její právo na svobodnou existenci.“ R. Kopecký: *Vzpomínky starého novináře*, ed. M. Nekola, Beroun: Machart, 2018, s. 131.

29 Popraveno bylo v době druhé světové války celkem 135 svobodných zednářů, 130 jich bylo vězněno, na přímé odbojové činnosti se jich mělo podílet 109. Srov. J. Čechurová: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století...*, s. 367. Propaganda je kriminalizovala a dělala z nich vlastně tzv. „bílé Židy“. Srov. dílo Sturmbannführera SS přeložené z němčiny: W. Jacobi: *Golem, metla*

tamními představiteli hnutí. Po roce 1945 se pracně obnovovala činnost, která však musela ustát v době komunismu.

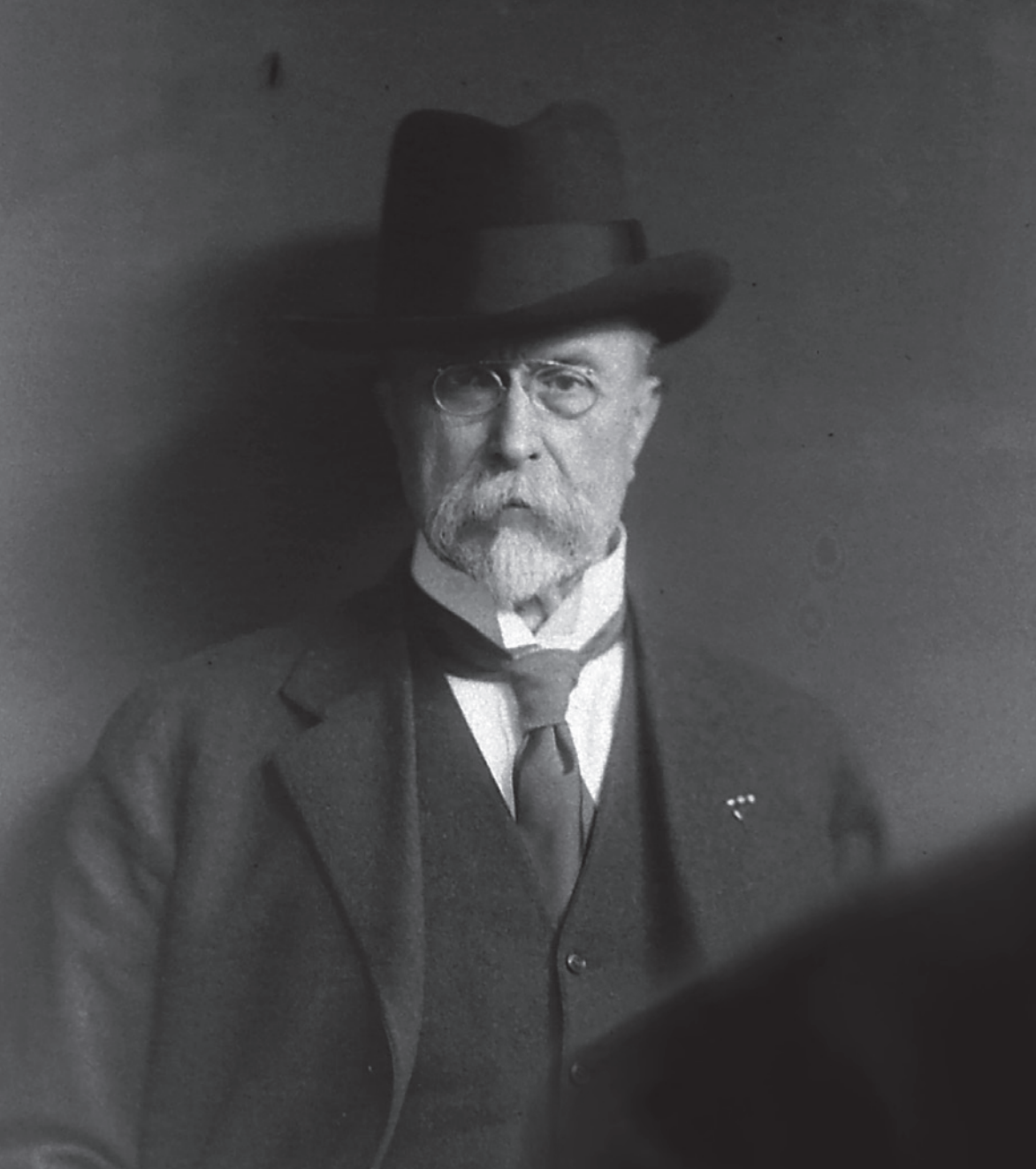
Čeští zednáři zahájili plnohodnotný život svých lóží až po roce 1989. Sluší se podotknout, že některé české lóže vázané na francouzský Velký Orient se v roce 2008 připojily k zednářům regulárním vzhledem k Londýnu. Je známo, že pro svobodné zednáře je velmi důležitá symbolika a ceremonialita. Existuje několik zednářských „ritů“, v některých z nich se dokonce objevuje také společná modlitba k Velikému Architektovi Všemohíra – Bohu stvořiteli, a jednotlivé lóže vázané na totožnou velikou lóži mají právo si samy zvolit, který ritus budou při svých setkáních (tzv. pracích) uplatňovat. I v rámci regulárního zednářství tudíž existuje nemalá pluralita.

Udává se, že Václav Havel na nabídku vstupu reagoval uctivým odmítnutím. Jako prezident republiky si prostě takovou „zájmovou“ činnost nemohl dovolit. Ač do historicko-teologické práce nepatří konstatování současného stavu, vzhledem k celkovému zaměření této monografie, která chce vyvracet pomluvy a pověry ohledně zednářů, je zřejmě užitečné upozornit, že mezi regulární zednáře by dnes neměl patřit žádný význačnější český politik.³⁰ Informaci tohoto typu nelze pochopitelně ověřit, neboť byla získána jako osobní výpověď člověka, který příslušné prostředí zná. Hypoteticky by se tudíž dalo dospět k závěru, že české regulární zednářství by nemělo být cestou k nějaké velké osobní kariéře politického nebo ekonomického rázu.

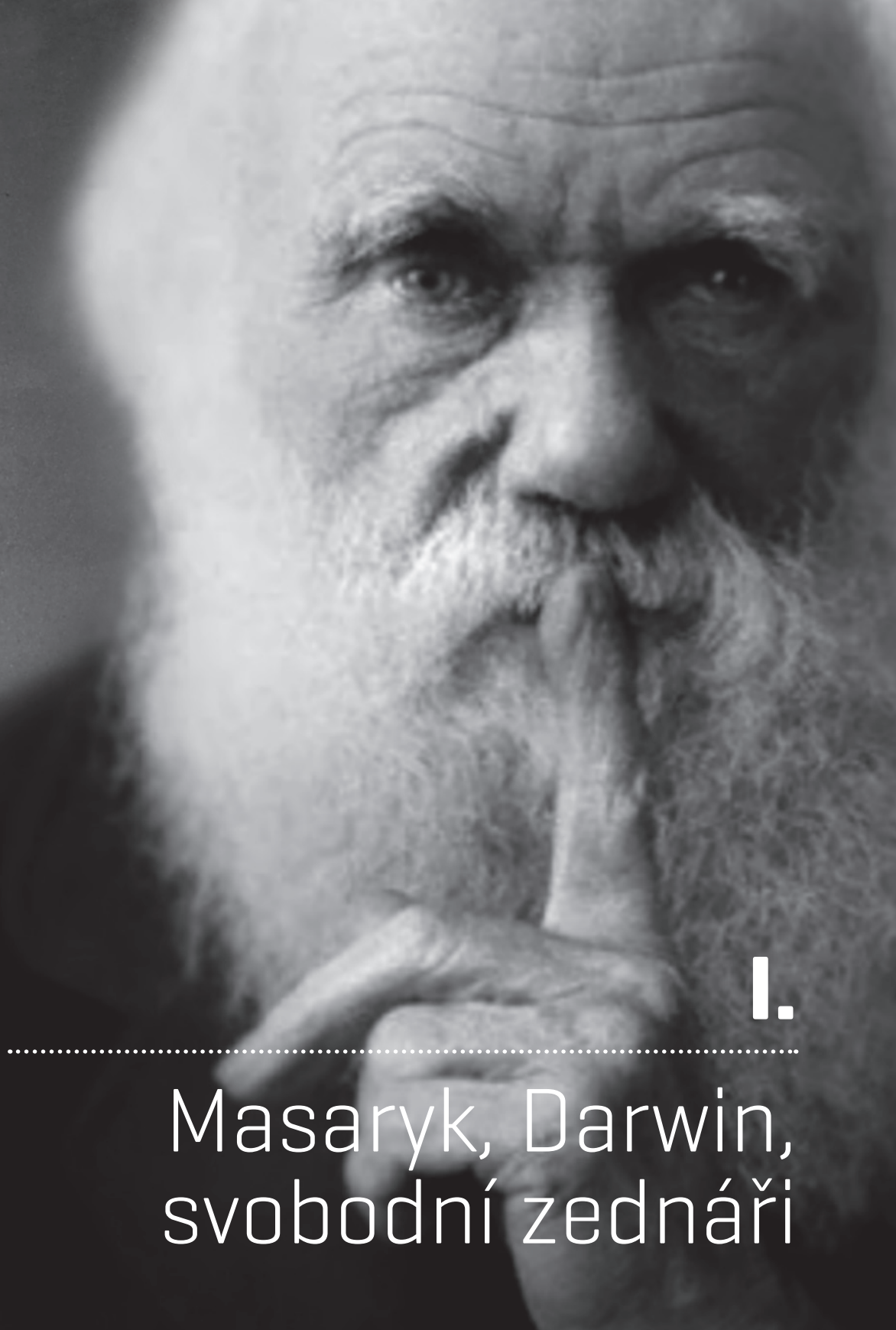
Ctirad Václav Pospíšil, dne 6. ledna 2023, o Slavnosti Zjevení Páně

Čechů, Praha: Orbis, 1942. Pokud ale zednář neměl vyšší stupně zasvěcení, nezastával v lóžích vedoucí funkce a sdružení opustil v roce 1938, nebylo proti němu postupováno kvůli jeho zednářství příliš ostře, pokud ovšem nebyl činný v odboji. Dlouhá léta byl například za svou aktivní zednářskou činnost v Terezíně vězněn lékař Jirí Syllaba [1902–1997], jehož nesmíme zaměňovat s jeho otcem Ladislavem Syllabou. ■ S úctou na tomto místě připomínáme brněnského klasického filologa, profesora Vladimíra Groha [1895–1941], který působil na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně jako přednášející starověkých dějin. Popraven byl za svoji účast na činnosti odbojové organizace Obrana národa. V moravské metropoli na něj upomínají pamětní desky a je po něm pojmenována jedna ulice. Spolu s ním byli v odboji také další členové brněnské lóže Cestou ze světa: muzikolog a pedagog Masarykovy univerzity Vladimír Helfert [1868–1945, zemřel několik dnů po skončení války], spoluzakladatel moderní české pedagogiky Jan Uher [1891–1942, popraven v Berlíně–Plötzensee], Josef Kudela [1886–1942 Osvětim], za první světové války legionář v Rusku, středoškolský profesor, činný v legionářském hnutí. Stejně jako v případě Vladimíra Groha je na památku každého výše zmíněného v Brně pojmenována ulice. K olomoucké lóži Lafayette patřil statečný přímař z Uherského Hradiště Jan Vignatí [1899–1942], popravený za odbojovou činnost. V dopisu ze dne 25. srpna 1942, tedy v den popravy, na rozloučenou mimo jiné říká: „Všem zednářským bratřím dávám své s Bohem... Můj duch bude je provázet při všech pracích. Měl jsem všechny upřímně rád a těším se, že se opět všichni sejdeme, až nás Veliký Stavitel všehomíra povolá do své dílny...“ Cit. dle: J. Čechurová: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století...*, s. 361. ■ Popraveným odbojářským zednářem byl také statečný a Benešovi věrný generál Alois Eliáš [1890–1944], v jehož protektorátní vládě bylo několik jeho známých z lóží: Ladislav Karel Feierabend, Jan Kapras, Vladislav Klumpár. Vlastimil Šádek. Tito lidé rozhodně nebyli kolaboranty, protože se snažili udělat pro věc národa, co bylo v jejich silách a malých možnostech. Setkávání bratří z lóže i v těžké protektorátní době organizoval Jaroslav Kvapil [1868–1950], který se o více než dvacet let dříve velmi aktivně zapojil do masarykovského odboje v době první světové války.

30 Heslo „Zednáři“ na české Wikipedii ve svém závěru spekuluje o zednářství některých současných čelných ústavních politiků, a to na základě domyslů senzacechtivých novinářů. Dle našich vědomostí i na základě historických analogií se jedná o naprosto nepodložené dezinformace. I to ukazuje na „spolehlivost“ mnohého, co se na české Wikipedii dá dohledat, respektive na schopnost autorů hesel kriticky vyhodnotit pramenný materiál. Upřímně řečeno, čelný ústavní činitel na zednářský život prostě nemá časový prostor. Navíc je téměř na každém kroku sledován novináři i jinými zvědavci z nejrůznějších „služeb“. Když se například Edvard Beneš stal prezidentem republiky, na svůj zednářský život v zásadě rezignoval.

V této části se chceme zabývat tím, jak vnímali darwinismus, zejména pak nauku o evolučním vzniku člověka, jednak prezident Osvoboditel, kterémužto záměru bude věnována první kapitola, jednak českoslovenští svobodní zednáři v letech 1925–1938, což bude náplní kapitoly následující. Postup bude vždy totožný, protože na základě chronologicky řazených výpovědí pramenů se pokusíme dobrat toho, jaký postoj v dané věci zaujímal během svého života T. G. Masaryk a následně organizace svobodných zednářů v prvorepublikovém Československu.

I.

Masaryk, Darwin,
svobodní zednáři

1. T. G. Masaryk tváří v tvář darwinismu a evolučnímu způsobu myšlení³¹

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Kdo se zaměří na problematiku Masarykova postoje k evolučnímu paradigma-tu a otevře příslušné texty dostupné na internetu, snadno zjistí, že se neustále hovoří o jeho evolučním – vývojovém – pokrokovém myšlení na rovině sociologie a politologie. Větší současná práce, která by odborně mapovala postoje profesora a posléze prezidenta ČSR k darwinismu a evolučnímu vzniku člověka, zkrátka a dobře schází. Jedním z důvodů, proč je tomu tak, může být nevyhnutelná předchozí znalost nejen dějin přírodovědy, ale také historie dobové diskuse o dané záležitosti, navíc je žádoucí předchozí proniknutí do postojů dobových teologů, konečně obeznámení se s velmi rozsáhlým dílem jmenovaného autora. Ti, kdo se zabývají Masarykovým myšlenkovým odkazem, bývají zpravidla orientováni výrazně humanitně, a proto jim mezioborový přesah do oblasti přírodních věd není bytostně vlastní. To všechno jsou výzvy, jež umocňovaly naše odhodlání se do právě nastíněného podniku pustit.

Tvrzení,³² že Masaryk ve svých vyjádřeních k předmětné problematice zaujímá teistické pozice velmi blízké tomu, co shledáváme v dílech katolických průkopníků teistické lektury Darwinovy teorie, zejména pak evolučního vzniku-stvoření člověka,³³ pročež svým duchem k nim jistým způsobem patří, je třeba doložit důkladnou analýzou Masarykových textů, které předkládáme, nakolik je to možné, v chronologickém pořadí jejich prvního uveřejnění. Díky tomuto postupu budeme mimo jiné schopni posoudit také to, nakolik a jak se

31 Tato kapitola vychází ze studie: C. V. Pospíšil: T. G. Masaryk tváří v tvář darwinismu a evolučnímu způsobu myšlení, *Studia theologica* 22 [2020] 2, s. 137–160.

32 Srov. C. V. Pospíšil: *Průkopníci a jejich odpůrci...*, s. 26–28.

33 Srov. např. C. V. Pospíšil: Konstantin Hasert [1851–1923], průkopník katolické recepce evolučního vzniku lidského těla, *Studia theologica* 18 [2016] 4, s. 47–62; C. V. Pospíšil: Norbert Peters – svědek postoje katolických biblistů k hypotéze evolučního vzniku člověka na přelomu 19. a 20. století, *Studia theologica* 19 [2017] 2, s. 91–14; C. V. Pospíšil: Johann Baptist Götsberger [1868–1958], svědek zásadních proměn postoje katolické teologie k teorii evolučního vzniku člověka, *Studia theologica* 19 [2017] 3, s. 61–76; C. V. Pospíšil: Biblista F. E. Gigot [1859–1920], Augustin z Hippo a evoluční vznik člověka, *Studia theologica* 20 [2018] 2, s. 169–184; Ctírad V. Pospíšil: Literát Antonio Fogazzaro [1842–1911] a biskup Geremia Bonomelli [1831–1914] – průkopníci katolické recepce evolučního vzniku člověka, *Studia theologica* 20 [2018] 3, s. 145–168.

v dané záležitosti Masarykův názor vyvíjel a jakými proměnami případně procházel. Zároveň budeme pozorně sledovat, zda náš autor znal některé z teistických a katolických průkopníků, o nichž byla právě řeč. Zamysleme se také nad hlavními inspiračními zdroji, které stojí v pozadí výpovědi našeho autora.

1.1 První Masarykův text věnovaný problematice evoluce z roku 1877

Studie O pokroku, vývoji a osvětě³⁴ spadá do období, kdy budoucí první prezident Československa po obhajobě doktorské práce v roce 1875, věnované problematice duše u Platóna, začal směřovat k habilitaci. Mimochodem je třeba podotknout, že od roku 1874 přednášel na vídeňské filosofické fakultě profesor Franz Brentano (1838–1917), který mladého českého filosofa nesporně ovlivnil jednak svým teismem, jednak svým odklonem od katolické církve. V uvedené době tedy Masaryk ještě zůstával matrikovým katolíkem, nicméně jeho přilnutí k této instituci bylo velmi chladné kromě jiného také proto, že český myslitel zásadně odmítal dogma o papežské neomylnosti.³⁵

Sešadesátiletý Moravan ve svém z odborného hlediska juvenilním textu nejprve hovoří o vývoji obecně, když poznamenává, že křesťanství jako první v dějinách člověčenstva jasně předkládalo nauku o rovnosti všech lidí co do jejich důstojnosti.³⁶ Idea vývoje či zdokonalování vystupuje do popředí v osmnáctém století, kdy se týkala věd obecně. Teprve v předminulém století se projevila zřetelnějším způsobem také na poli biologie. Masaryk zmiňuje³⁷ Jeana Lamarcka, Charlese Darwina a Alfréda Wallaceho³⁸. Následuje konstatování, podle něhož darwinismus způsobí velký převrat ve filosofii, bude-li ovšem vědecky prokázán.³⁹ Masaryk tedy přistupoval k tvrzení o evoluci v oblasti

34 Srov. T. G. Masaryk: O pokroku, vývoji ve světě, in: T. G. Masaryk: *Juvenile*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993, s. 48–68. Jedná se o dnes nejednodušší a drobně upravené vydání. Studie původně vyšla pod názvem Vlastimil Masaryk in: *Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin Al. Vojt. Šembery, prof. českého jazyka na vysokém učení vídeňském*, Vídeň: Nákladem Akademického spolku, 1877, s. 137–183. Náš autor si po dobovém zvyku pozměnil jméno, aby tím dal najevo své vlastenectví. Editor almanachu není uveden. Důležno podotknout, že o dva roky dříve, tedy v roce 1875, byl Masaryk zvolen do čela Akademického spolku, v němž se sdružovali čeští frekventanti vídeňské univerzity.

35 Srov. C. V. Pospíšil: *Masaryk iritující a fascinující...*, s. 145nn. Odkaz uvádíme proto, že se jedná o dostupný a stručný souhrn potřebných údajů jinak roztroušených po řadě publikací.

36 Srov. T. G. Masaryk: O pokroku, vývoji ve světě..., s. 50.

37 Srov. *ibid.*, s. 58.

38 Alfred Russel Wallace [1823–1913] hypotetizoval v oblasti živých tvorů vývoj, který však vnímal nejen jako materiální záležitost, neboť do hry vstupoval také stvořitelství Duch. Ten měl zasáhnout do běhu věcí celkem třikrát, totiž při vzniku první buňky, následně při vzniku živočichů s určitou formou vědomí, konečně v okamžiku, kdy na scénu vstupoval první člověk. Srov. M. Fichman: *An Exclusive Victorian*, Chicago: University of Chicago, 2004; C. V. Pospíšil: *Průkopníci a jejich odpůrci...*, s. 81. Spiritualistická vize stvoření cestou evoluce byla u tohoto autora motivována obavami o důstojnost lidské osoby, jak o tom svědčí překladová studie protestující proti šířící se eugenice: srov. A. Russel Wallace: Proti eugenikům, *Živa* 9 [1913], s. 280n.

39 „Učení darwinistické musí, jak z otázek těchto každý sezná, ve filosofii a vědě vůbec bezprostředně, prostředně v prak-

fauny a flóry, zejména pak v antropologii velmi kriticky a obezřetně. Dokládá tak, že diskuse o platnosti Darwinových tehdejších hypotéz se netýkala pouze katolických teologů, ale rovněž celého tehdejšího vědeckého a kulturního světa, který byl v dané věci značně polarizován. Následně náš autor projevuje sympatie vůči, řekněme, teistické světonázorové interpretaci evoluce:

... tak například nedovede darwinismus jsoucnosti Boží upírat, jak nám Darwin sám dosvědčuje. Spis Wallaceův *Vědecký náhled o nadpřirozeném* dokazuje, že i jiná učení, např. spiritualismus, s teorií descendenční se srovnává. Takzvaní darwinisté se v mnohém přenáhliili; na protější straně však, hlavně teologické, též pro přílišný chvat mnohé chyby činěny. Dnes někteří bohoslovci darwinismus už nezatracují, rozváživše věc chladněji, a darwinisté soudnější a klidnější nepouštějí se do záhadných otázek, po nichž darwinismu nic není. Darwin sám by darwinistům našim za vzor sloužiti mohl; on by zajisté proti nemetodickému jednání svých »žáků« vážně opřel, kdyby je tak znal, jak my je známe. Jsou to lidé, kteří by rádi všechno, co se jim nehodí, šmahem ze světa sprovodili; mužům takovým běží jen o bourání, nikoli však o vystavění, s takovými však věda spolku nemá.⁴⁰

Základní předpoklad smíření evolucionismu a náboženství či křesťanství tkví v jasném rozlišení této hypotézy od materialismu, který s ním nesplyvá v jedno, protože již v sedmdesátých letech předminulého století existovaly také teistické světonázorové interpretace evoluce. Masaryk rovněž poukazuje na otevřenost katolických teologů vůči evoluční koncepci vzniku druhů, některých dokonce i vůči evolučnímu vzniku-stvoření člověka.⁴¹ Pro nás je velmi důležité, že se staví za „spirituální“ lekturu evoluce jako za něco možného a vědecky ospravedlnitelného. To, že Masaryk věřil v existenci nesmrtelné lidské duše, v posmrtný život a především v Boha,⁴² poměrně jasně ukazuje na jeho sympatie s právě uvedeným myšlenkovým snažením teistů a katolických teologů.

tickém životě veliký převrat způsobiti, bude-li totiž vědecky úplně a platně dokázáno, což posud není.“ T. G. Masaryk: *O pokroku, vývoji ve světě...*, s. 59.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Škoda, že náš autor neuvádí konkrétní jména. Víme, že evoluce v oblasti fauny a flóry se jevila nejednomu katolickému teologovi na sever od Alp přijatelná již v 70. letech 19. století. Srov. např. J. Knabenaauer: *Glaube und Descendenztheorie, Stimmen aus Maria-Laach* 13 [1877], s. 69–86, 121–138. Existovali dokonce teologové, kteří se otevírali evolučnímu vzniku-stvoření člověka jako St. George J. Mivart [1871] – srov. C. V. Pospíšil: *Průkopníci a jejich odpůrci...*, s. 55–76; a Raffaello Caverni [1877] – srov. *ibid.*, s. 107–124. V českém prostředí můžeme jmenovat věřícího přírodovědce, tedy křesťanského myslitele Ladislava Josefa Čelakovského: *Úvahy přírodovědecké o Darwinově theorii, Osvěta* 7 [1877], s. 578–597, 655–674, 728–747. Posledně uvedený autor zastával mínění, podle něhož Bůh stvořil člověka cestou evoluce nejen po tělesné, ale také po duchovní stránce. Masaryk pochopitelně nemohl v době sepisování svého příspěvku znát studie, které spatřily světlo světa téhož roku, nebo dokonce o něco později. Pokud jde o Čelakovského, srov. C. V. Pospíšil: *Zápalení o pravdu, naději a lidskou důstojnost...*, s. 100–103, 214–217, 239–244.

⁴² Kdo by si to chtěl rychle ověřit, nechť sáhne po známém souhrnu Masarykova myšlenkového odkazu: K. Čapek: *Hovory s T. G. M.*, Praha: Fragment, 2009, s. 189: „Myslím, že filosofii není třeba vyvracet pesimism a ospravedlňovat Boha. Bůh nepotřebuje advokáta.“ Velmi zajímavá je Masarykova identifikace víry v Boha a životního optimismu. *Ibid.*, s. 190: „Nepokládám se za neomylného a všechno lépe vědoucího. Myslím, že hypothesis duše nesmrtné se neprotiví biologii a psy-

Jestliže výše náš autor jen naznačil svou sympatii vzhledem k evoluci na rovině biologických druhů a lidského těla, která ovšem nevyklučuje ducha a Boha stvořitele, pak se následně projevuje jako zastánce vývoje v oblasti náboženství, jehož vrcholnou formou je podle něj monoteismus zejména v katolickém podání.⁴³ Budoucí první prezident Československa se tedy hned na počátku své přebohaté publikační aktivity profiluje jako zastánce vývoje, evoluce, pokroku na rovině sociální, kulturní a ideové, zatímco vůči evoluci v oblasti biologie zachovává vyčkávací postoj. Každopádně se důsledně projevuje jako náboženský člověk. Z uvedeného hlediska tedy můžeme říci, že jeho postoj z roku 1877 se velmi podobal tomu, s jakým se setkáváme u řady průkopníků z řad katolických teologů, kteří ve stejné době předkládali teistické interpretace evolučního vzniku-stvoření živočišných druhů i člověka.⁴⁴

Na závěr tohoto prvního bodu se sluší upozornit, že český adept habilitace v oboru filosofie na vídeňské univerzitě používá v daném spisu výrazů „vývoj“, „evoluce“, „descendenční teorie“, „darwinismus“, ale ani jednou tehdy často frekventovaný termín „transformismus“, rozumí se proměna jednoho druhu v jiný, vývojově vyšší.

1.2 Habilitační práce z roku 1881, korespondence s Ch. Darwinem, transcendentní ráz lidské duše vzhledem k evolučním procesům

Je známo, že k volbě tématu habilitační práce motivoval Masaryka otřesný zážitek z dětství, když byl svědkem nalezení oběšeného čeledína, který byl přítelem jeho otce.⁴⁵ Lze také říci, že usilovná snaha o udržení vlastního vztahu k Bohu, která se projevuje v celém životě a díle prezidenta Osvoboditele, úzce souvisela s úpornou touhou si udržet odvahu k existenci na základě smysluplnosti světa a vlastního života. V době, kdy sepisoval svou habilitační práci, adept docentury procházel náboženskou krizí, která vyvrcholila jeho přestupem k evangelické církvi.⁴⁶ Výsledný text byl sice obhájen jako habilitace z oboru filosofie, nicméně svým obsahem patří mnohem více do oblasti sociolo-

chologii, neprotiví se vědě. Kdysi v mládí mě rozčilovalo, že nemám důkazů naprosto porážejících. Dnes si říkám: což musíme, cožpak můžeme vědět všechno a mít to notariálně černé na bílém? Jaký by to byl svět, kdyby byl pro nás bez tajemství!" *Ibid.*, s. 194: „Věřím, musím věřit v Prozřetelnost, která řídí vývoj světa a lidstva a kohokolí z nás.“

43 Srov. Masaryk: *O pokroku, vývoji ve světě...*, s. 63.

44 Srov. C. V. Pospíšil: *Průkopníci a jejich odpůrci*.

45 Srov. S. Polák: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, I, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 30.

46 Vlastní akt přestupu se odehrál v evangelickém kostele v Heršpíicích dne 30. srpna 1880. Srov. *ibid.*, s. 315n.

gie, která v 19. století v Rakousku ještě nebyla uznávanou univerzitní vědou. Dílo vyšlo ve Vídni německy v roce 1881.⁴⁷

Z našeho hlediska je velmi zajímavé, že tehdejší kandidát výuky na připravované české Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, která vznikla v roce 1882, zaslal své dílo mimo jiné také samotnému Ch. Darwinovi, jenž mu odpověděl děkovným listem.⁴⁸

Masaryk hledá příčinu toho, proč zejména v předminulém století sebevražednost v západní a střední Evropě nebývala stoupala. Hlavním důvodem je podle něho ztráta upřímné a pravé zbožnosti („nábožnosti“). Na tomto pozadí pak pochopíme, proč kritizuje Darwinovu domněnku, podle níž by sebevražednost měla být vysvětlitelná prostřednictvím evolučních procesů.⁴⁹

Druhý dotyk s evoluční problematikou se v jistém ohledu přibližuje problematice vzniku-stvoření člověka:

Člověk tisíci a tisíci nitkami souvisí se svým nejbližším i vzdálenějším okolím a na něm do jisté míry i závisí. Není však slepým nástrojem přírodních sil; nezávisíme úplně a výlučně na vnějším světě. Naproti vnějšimu světu stojí naše vědomí, psychický celek, který apercipuje vnější svět podle svých vlastních zákonů. **Je to psychická totalita, jež je nadána pamětí a vzpomínkou; naproti každému jednoduchému i složitěmu působení vnějšího světa stojí duševní celek, který není výtvořem vnějška...**⁵⁰

Zcela zásadní je tvrzení, podle něhož lidská duše není výtvořem vnějších příčin. Nenaznačuje zde náš autor, že původ lidské duše je třeba hledat nikoli v evolučních procesech, které by ji vytvořily zvenku? Není zde skrytě naznačeno, že lidskou duši tvoří přímo Bůh? Proč to ale náš autor nevyjádří explicitně? Odpověď je prostá, pokud by tak učinil, mohl by být snadno označen za teologa, jenomže on psal své dílo coby filosof či sociolog. Výše zmíněné ideje důrazně hájil také katolický duchovní, kterého si náš autor celý život považoval,⁵¹ totiž

47 Srov. T. G. Masaryk: *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der modernen Civilisation*, Wien: Carl Konegen, 1881. Nejdostupnější je dnes edice: T. G. Masaryk: *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, Praha: Masarykův ústav, 2002, na níž se také budeme níže odkazovat.

48 Srov. Ediční poznámka, in: *ibid.*, s. 199. Kromě Darwina reagovali děkovným dopisem na zaslanou knihu také Herbert Spencer a český filosof Josef Durdík. Darwinův list je datován 21. 3. 1881.

49 „Darwin považuje sebevraždu za prostředek výběru; duševně choří a melancholické v boji o život podléhají. Toto vysvětlení nedostačuje pro výklad jevu historického, neboť jde o to ukázat, jak a proč je tak mnoho duševně chorých a proč je tak mnoho sebevražd v této době; boj o život – připustíme-li, že je principem společenským – toho nevysvětluje, protože nevysvětluje vůbec nic. Boj o život trvá stále: proč tedy je tolik sebevražd dnes a proč jich nebylo tolik dříve? ... Sebevražednost vystupuje jako jev historický a jako jev historický musí být vložena duševním procesem.“ T. G. Masaryk: *Sebevražda...*, s. 142.

50 *Ibid.*, s. 182n.

51 Jako příklad uvedme následující Masarykovu výpověď z roku 1906: „Já jsem měl velmi živé zkušenosti na škole. Měli jsme na brněnském gymnasiu známého P. Matěje Procházku; vyznal jsem mu své pochybnosti, splakal nade mnou, dával mi poučení, ale nestačila. Milý člověk, vzpomínám ho s láskou! Nemohl a nechtěl jsem jít ke zpovědi. To se vše stalo v kvartě;